

„ДА ПРЕГОРЯ, ДА НЕ ОСТАВЯ НИЩО ЗА СМЪРТТА...“

Стефан Коларов

Със своето присъствие в нашата съвременна поезия Дора Габе сякаш узаконява нови мерки за творческото развитие, за жизнената мощ на таланта. През тази година, когато тя достига 90-годишната си възраст, се навършват и 70 години от излизането на нейната първа книга „Теменуги“ (1908) и 55 години от появяването на първата ѝ книжка за деца — „Малки песни“ (1923). Ние нямаме друг творец като нея, радвал се на такова жизнено и творческо дълголетие. Даже патриархът на нашата литература Иван Вазов не достигна до нейната завидна възраст. Сама поетесата отбелязва с удивление в своята изповед:

Откакто се родих,
на всички поколения
връстница станах.
На две епохи въздуха ловах
и толкова дълги бяха дните
и годините,
че ми се струва
да съм станала безсмъртна...

(„Занесеност“)

Малко са творците и в световната литература, към които природата да е била толкова щедра, за да съхрани един талант до преклонна възраст. В неизтощимото витално чувство на Дора Габе откриваме сходство като че ли с жизнените сокове, подхранили гения на Гьоте. Годините не са отнели нищо от чистотата на нейните пориви и копнежи, все така търсеща и непримирима е тя пред „загадката“ на битието.

Интересът към широкия свят, към неговия безкрай изпълва и най-ранните творби на поетесата, появили се през 1906 г. в списания като „Мисъл“ и „Демократически преглед“. И тук има силен изповеден момент, има тъга и вътрешно терзание, но авторката не достига до многоизмеримостта на своите чувства. Регистрираните настроения ни оставят равнодушни пред нейните желания и предчувствия, липсва дълбокото вътрешно съпричастие към света и неговите проблеми. Дори когато споделя:

Животът ли шуми посред света безкраен,
смъртта със шеметен размах ли полети,
във моето сърце намират отзвук таен
и сълзите, и светлите мечти...

усещаме хладината на чувството. Все още далеч е за младата авторка дългият и труден път към голямото поетическо изкуство. В първите ѝ стъпки я измъчват несигурни желания и трепети, боязливо гледа тя на земния необят. В стихотворението „Птици“ казва: „Завиждам им на птиците, небесните сестри, за пълните сърца със радости и грижи“. Тя съзерцава повече, отколкото изживява. Пресиленото чувство на безизходен трагизъм я кара да се чувства обречена и това Дора Габе подчертава в стихотворението „Прокоба“.

В сонета „Земен път“, дал заглавието на втората ѝ книга, излязла през 1928 г., вече се долавя по-открито изявяването на авторовата самобитност. Автобиографичното се примесва отчетливо с интимно-лирическото откровение, от гърдите на поетесата се излъчва силно и прочувствено признание: „И тръгнах през света самичка.“ Във „Ветровете“ вече я измъчват по-сложни проблеми:

Земята трижди във една прегръдка,
в едно да стегна, в нея да се всмуча,
великата ѝ тайна да науча,
за да ме вземе
и длан спокойна сложи на сърцето ми.

На нея тепърва ѝ предстоят срещи и раздели, тревоги и душевни терзания, горчивина и неизлечима самотност, но с тия ранни поетически трепети Дора Габе като дете започва да изучава „тайните“, съпътстващи един живот, и тя намери незаменими събеседници — децата.

През годините, когато в нашата поезия дарованието на Елисавета Багряна триумфално утвърждава своите жажди и волни изживявания, когато тази „Пенелопа на XX век“ разкрива силния дух на жената, Дора Габе почти отсъства от голямата, сериозна поезия. Тя сладкодумно разговаря с най-малките, разказва за техните първи трепети и желания, с неподражаема простота улавя всеки пулс на детското сърце:

В тъмното да ходиш
да не се удариш —
мляко като пиеш,
да се не опариш.
На студа да бъдеш
винаги облечен,
а пък на горещо —
винаги съблечен. . .

Както стихотворението „Мълър“, така и останалите ѝ творби — „Сънла“, „Баба“, „Обич“, „Сънчец“, „Катето и Джори“, „Лека нощ“, „Грозният месец“, „Дете и птичка“ и др. — стават незаменимо четиво за децата от всички поколения. В областта на детската литература дарованието на Дора Габе се разкрива веднага, нейният талант тук се превъплътява в тези нежни „Малки песни“, илюстрирани някога с не по-малко умение от друг изключителен майстор в друго изкуство — Илия Бешков.

Със земна чистота и непосредственост се налагат и преживяванията от книгата „Някога“ (1924), написана в проза. В същност това е истинска поезия. Творбата се допълва със стихотворните сборници на Дора Габе, излизали през 30-те години и утвърждаващи нейните големи възможности като детски автор: „Великден“ (1930), „Коледаче“ (1931), „Бяла люлчица“ (1933), „Диви крушки“ (1934), „Горска къщичка“ (1934), „Малка Богородица“ (1937), „Бронзово братче и живо сестриче“ (1938). . . Въпреки плодовитостта си Дора Габе успява да

запази висотата на творческите завоевания. Детските ѝ творби са наситени с роден въздух и аромат, фолклорните образи са избистрени и освежени от непосредственото изживяване.

В много от произведенията за малките писателката вплита темата за Добруджа. Ангел Каралийчев в един спомен изтъква: „Дора Габе е чедо на Добруджанската равнина. В златната житница на нашата родина са преминали нейните най-ранни години. Дълбоко в паметта ѝ са се врязали необхватните тежкоклаسي ниви, стадата на овчарите, чифлиците, татарите-работници, едрите звезди, които есенно време греят с поразителен блясък, белите облаци, които се плъстят над небосклона като снежни планински вериги, високите кладни, издигнати по харманите подир жетва, тревогата на хората и тяхното отчаяние, когато градушката помете храната или внезапен пожар обхване снопите и ги превърне на пепел, дълбоките кладенци, покрай които уморено обикалят грохнали коне. Добруджанските простори, неповторимите картини и случки по-късно намериха майсторско изображение в нейните стихове и поетична проза.“

Родният край оживява в нейните книги — романа за юноши „Малкият добруджанец“ (1927), в стиховете за възрастни и за деца, които пише тогава. Съвременница на трагични събития, тя дава израз на своята обич към земята, която я е родила и откърмила. Показателни са стихотворения като „Добруджа“, „Песен“, „Пътища“, „Молитва“, „На границата“ и др. Героиката на миналото се прелива в съвременния драматизъм на преживяното. Поетесата намира верен израз на патриотичното си чувство, то е дълбоко болезнено и пълно с вяра и твърдост. Но Добруджа има и друго значение в нейното творчество — оттук тръгват пътищата ѝ към широкото и необхватното, оттук тя се среща за първи път с морето и неговия син безкрай. Ранните представи засилват нейните терзания пред неоткритото в късните ѝ изповеди. Корените на всички съмнения и разочарования, на всички победи и духовни устреми са именно при извора на патриотичното вълнение.

И затова в своя благослов към Добруджа от прекрасното стихотворение „Родина“ Дора Габе подчертава:

Проникна ми в снагата
твойто слънце,
проветри ми косите
твойта вятър,
просторът ти
в душата ми се вля,
а тъмните ти ноши
ме научиха
да дира светлината
при звездите.

Ти вдъхна в мене
мисълта за вечност,
защото съществуваше,
преди да стана твоя —
зашто твоето море бе
вечно,
преди да ме изкъпе
в своята пана.

Поетесата убедително е показала, че дълбоко в същността на човешката личност е заложена връзката му с родната земя. Мисълта за родното дава смисъл

и на интелектуалния полет, и на интимното напрежение. Богатството на мисли и чувства се формира в близост с националното и неговото изконно начало. Всеки човек носи напластени в душата си националните особености на страната, която го е откърмила, на народа, който го е родил. Затова така живо откликва Дора Габе на събитията, свързани с Добруджа. Бих казал, че те изострят нейната обществена сетивност, повишават чувството ѝ за отговорност и граждански дълг. Паралелно с детската непосредственост в творчеството ѝ зазвучават социални мотиви, в поемите „Лунатичка“ (1933) и „Вела“ (1946) откриваме лиро-епически елементи. Тесният кръг на интимните теми се обогатява от патоса на общественно-политическите промени.

Интересни са образите от двете поеми. Лунатичката е безпомощна, на нея ѝ липсва активност, тя съзерцава и съчувствува. Грабва ни чистият ѝ хуманизъм, обичта към хората, но липсва революционната перспектива на времето, което Дора Габе иска да пресъздаде. Този образ-сянка е една илюзорна представа на честния творец, неподготвен да покаже героите, които ще променят света.

Вела е конкретно-историческа личност. Образът на народната героиня Вела Пеева е жив и действен, извисен от борбата и подвига. На Дора Габе са въздействували животът и съдбата на тази смела боркиня, но творчески тя не е била готова да го пресъздаде с цялата му дълбочина и сила. В поемата има нещо прекалено декларативно, външно, героическият характер не е разкрит извътре, с неговата комунистическа закалка и човешка прелест. Но има нещо симптоматично в това, че Дора Габе прави опит да възпее чрез жанра на поемата Вела. Тя постепено търси мащабността на времето, жажда за творчество я окриля. С широко отворени очи тя навлиза в бързо изменящия се свят на родината и иска да бъде в крак с неговите открития.

Преживяното и настоящето се преплитат в новите стихотворения на поетесата. Дълги години общувала с децата като равна с тях, сега тя обгръща с поглед новите хоризонти и забелязва, че неусетно бързо са изминали годините. Пленена от новия ден на родината, Дора Габе откровено търси мястото си в него. В душата ѝ се борят и горчивина, и нова земна сладост. В „Мечтатели“ намира желанието за сливане с действителността, с нейния неударим бързорек и динамика:

Сега пристигахме при теб,
съвремие богато,
с отворени души,
но с празни длани. . .
Защото бяхме ний
мечтатели,
защото от мечтите си
творяхме песни
и само тях си носим.
Вземи ги като дар,
а нас —
нас като бедните шурии
ни приеми.

Както в това стихотворение, така и в останалите творби от книгата „Нови стихове“ (1963) откриваме изведнъж нови интонации и образи в поезията на Дора Габе. Още самите заглавия на отделните творби са показателни: „Повик“, „Съвремие“, „Живот“, „Космонавт“, „На прага“, „Наследство“. . . Преосмисляща преживяното, правеща своята горда равностметка за извървения път, тя е категорична: „Не искам да съм гост на чужди пир, на края на трапезата да седна.“

Сетивата ѝ са отново напрегнати и изострени, очите ѝ са широко отворени, тревата изпълва душата ѝ. „И шум, и звън, и грохот, и хора“ — всичко ангажира цялото ѝ същество, нея я „грабва лудия водовъртеж“.

Тя, която някога мечтаеше пътят ѝ да мине през звездите, сега търси и намира красотата на времето и живота край себе си, навред съзира многообразието, което ѝ е било нужно цял живот и в „Невидими очи“ неслучайно ще изрече вдъхновена:

Не, няма миг без чудеса!
Живот би нямало без чудо!

Това не са младежките пориви и романтичните мечти на юношеството. В душата на поетесата не пеят пролетни потоци, слънцето на радостта не огрява за първи път нейните хоризонти, измамите на младостта не я гласкат в нежелани посоки. Това е в същност преоткриване на света, тук не са нужни илюзии, липсва първичната широта на емоционалните възприятия. Мисловно-лиричните реакции на поетесата разкриват зрелостта, изстрадания опит, раздялата с лъжливите очаквания.

На нея ѝ е нужен сега дълбок размисъл за всичко осъществено и неосъществено, за видяно и преживяно, за сбъднато и несбъднато. Тя търси безкрая чрез мерките на своя свят и на обгорялото си сърце. Сега тя трябва да пресее насъбрания златоносен пясък на мъдростта, вече не ѝ е нужна широта, а дълбочина, за да изследва най-послед тайните, които са занимавали съзнанието ѝ цял живот. Въображението ѝ не търси изненадващото, неочакваното, пейзажът не я мами с никаква екзотика. Дора Габе бди с трепетно вълнение над всичко, което е оставило следа у нея, защото от него ще търси тя най-истинската мярка за човека и времето. Тя се бои да не разплиска като из скъп съсед златната течност на утаения в нея живот. И прозвучава повелителният ѝ глас: „Почакай бърз, стремителен водовъртеж на днешния ни век! Време не остава за миналото, а нося го във себе си. . .“ В своята безпомощна самота поетесата започва да брои скъпоценния наниз на годините.

Това, което поразява в чувствата и мислите, които я вълнуват, е тяхната спонтанност — признак на постоянно обновяваща се жизненост. Изповедите ѝ не са разсъдъчни и измъчени, не носят следи от бледостта на недоспалото лице. Събрала своите интелектуални и духовни сили, Дора Габе в тишината на своята самота е озарена от предчувствието за откривателство. И най-простият образ, който се влита в нейния стих, вече носи отпечатъка на смислова многозначност. Във вечерната хладина на чувствата пламва с още по-голяма сила любовта към живота. Усетила неизтощимите сили на своята виталност, поетесата отправя своя зов към слънцето.

Някога в своята ранна младост, раздирана от мъчителни резигнации и духовна отпадналост, Дора Габе писа в стихотворението „Песен“:

Земята е от твойто слънце уморена,
иди си, летен ден, иди си, дълъг ден!
Ти виждаш, старий дъб, и той е уморен,
безпомощно отпуснат, дъх едва поема.

Сега нейният призив е властен и силен, в него има спотаена болка, но и чувство за величие и гордост. С благородство и духовна изтънченост Дора Габе се обръща към слънцето — вечния символ на живота. И нейното стихотворение „Почакай, слънце“ от едноименната ѝ книга, излязла през 1967 г., разкрива пълната мощ на човека, побеждаващ залеза и смъртта чрез жаждата за живот.

Това е творба, възхвала на човешката жажда за откривателство и дръзновение, на интелектуалната мощ, на отговорността и всеотдайната обреченост в името на бъдещето. Един монолог, изпълнен с извечния гняв срещу физическата подвластност на човека, но и величав с осъзнатата гордост от непреходността на големите човешки дела. Утвърждаващият идейно-естетически патос на този монолог внушава оная дълбока мисъл, казана от друга голяма поетеса — Марселин Деборд Валмор, че „Докато човек може да дава, той не може да умре“.

Стихотворението „Почакай, слънце!“ е изляно на един дъх, то поразява с простотата на израза и с дълбокия вътрешен план на мислите и чувствата:

Почакай, слънце,

аз не съм готова

за следващата нощ —

денят ми не е свършен още!

Не се преборих с съвестта си,

за да ти давам право на почивка.

Току-що се научих да говоря

със камъните и дърветата

и още не запълних своя ден

със мъдростта им,

а ти ме караш да си лягам

и си отиваш тъй спокойно

и тържествено

с огреяните върхове на Витоша,

със подновените от багрите на залеза селца,

с илюзии за утрешния ден!

Почакай, дай ми време

да разбера как може да се спи

във тоя разтревожен свят,

когато е безсънието съвест,

а съвестта е ден?

Почакай, слънце!

Подчертано се долавя как естетическите стойности в поезията на Дора Габе добиват ярко морално-нравствено съдържание. Развълнувана от повелите на времето, тя акцентува върху характеристиката на личността и нейния духовен живот. Вътрешната ненаситност на човешката душа тя не идентифицира само с жаждата за живот, а търси нейното многостранно проявление. Съвременната моралистика в изповедите на голямата ни поетеса е израз на нови взаимоотношения и сетивност. Стихът ѝ зазвучава с подчертана обществена тоналност.

Съвсем нови като проблематика и светоглед за нейното творчество са стихотворенията като „Партията“, „Ленин“, „Октомври“, „Жалба“... И те идват съвсем органично в контекста на новите ѝ търсения и завоевания, обогатяват нейното виждане и обществено-политическо съзнание. Поетесата изгражда своя позиция, дава свои оценки, намира истинските критерии за съвременност. Зрелото творческо развитие и обновление на Дора Габе съвпада по време с промените, извършващи се в нашия живот и в обществените процеси непосредствено след Априлския пленум на ЦК на БКП от 1956 г.

В „Партията“ с вътрешна убеденост поетесата говори:

Ти ме сложи на твърда земя,

да не бъда люляна от вятъра —

ти направи земята тъй малка,
тъй позната и толкоз желана,
че могла бих във топла прегръдка
да я сложа до твойто сърце.

Колко дълъг път на идейно-творческо съзряване е изминала поетесата от поемата „Лунатичка“ до тази своя творба, извисена от проникновен патос.

Априлският дух в книгите, написани през 60-те години, като „Нови стихове“, „Почакай, слънце“, „Невидими очи“, а по-късно и „Сгъстена тишина“ (1973) и „Глъбини“ (1976), се подчертава и от засилената интелектуалност, от стремежа да се извиси мисловният свят на човека, реализираш своите творчески сили в едни нови обществени условия. Лиричният субект е особено активен в късната лирика на Дора Габе. Тя възхвалява науката, научно-техническата революция, победителите на Космоса, но преди всичко се удивлява от човешката неповторимост.

През „хилядите изгреви и залези на дългия живот“ тя съхранява чувството на преклонение пред човека като истинско чудо на природата. За нея е чуждо всякакво идолопоклонство пред машината, която за нищо на света не би могла да замени човека. Особено показателно в това отношение е стихотворението „Телепатия“:

Вълшебницата мисъл?
По-бърза и от светлината,
по-зряща и от нашите очи,
по-осезаема от допира
на нашите ръце?
Превърнала в жив образ
моя спомен!
Ще я открие някога науката,
ще стане видима като небето
и ясна като музика,
но как ще стигне тя
до дъното на нашите души,
където вечността зародиш
е оставила?

Тази увереност пред непобедимостта на човека от техниката, това преклонение пред неговата вътрешна мощ и интелектуално величие разкрива най-убедително нейния философско-хуманистичен идеал, подчертан в още редица стихотворения, като „Тайна“, „Звук“, „Тишина“, разговорите с морето от „Глъбини“, и др.

Дора Габе създава една нова философска лирика в нашата поезия, а нейният богат художествен опит я предпазва от псевдоноваторството. Изострената мисловност на стиха ѝ е плод на мъдро зряло вникване в същността на нещата. Тя не ни изправя пред никакви неразрешими enigmi и сложни дилеми, а показва широтата на човешкия дух през призмата на преживяното, на натрупания интелектуален опит, промислен от годините и извисен от проблематиката на времето. Мотивът на всепобеждаващата човешка мисъл в нейните стихове е уплътнен от жизнения порив и ние ѝ вярваме, когато тя казва: „Мисълта ми неспокойна навлиза във човешките души, пренася моя свят във тях — новороден и раждащ...“

Движението на научните открития я вълнува като човек, който е обречен на земята, и затова тя се вълнува не от космическите тайни, а от „загадките“ на природното битие.

Затова за нея светът е реален, има своите географски координати — Добруджа, Витоша, Черно море — и илюзорен, неизмерим и необозрим, духовно осязателен — „между небето и земята“, „разстояния неизмерими“, „кръгове околоземни“, „пространство“, „необятната вселена“, безкрая, вечността... И затова съзнанието ѝ, разположено от земните представи и измъчвано от загадките на космическото, се опитва да докосне същината на сложната човешка същност, обречена на земята и безкрая.

В състоянията на постоянна интелектуална напрегнатост, на интензивна мисловна дейност поетесата засилва емоционалните движения, човешките реакции изгубват своята първичност и очертават сложната съвременна сетивност. Така е в редица стихотворения, особено от книгите „Сгъстена тишина“ и „Глъбини“. Много изразително е и стихотворението „Звук“ със сложните преливания на въпрос и отговор, регистриращи емоционално-мисловното движение:

Къде съм?
Има ли земя под мене?
Не чувам,
не усещам!
Тишина...
Какво съм?
Някаква материя стопена?
Мелодия,
отдавна отзвучала?
А може би не съм родена?

Насочена към самата същност на нещата, към вътрешния смисъл на човешкото и природното, Дора Габе винаги се вълнува за призиването на личността, за смисъла на съществуването. В „Съдба“ отново раздиращите въпроси нарушават покоя и смиренито:

А нашето сърце?
Кой ще разкрие греха на нашето сърце
и ще го спре да не дълбае
душите ни?
Къде е рентгена,
проникващ в неговия свят,
за да определи и каже:
това е грях?!
Нима е съдено да бъде неразкрит
и да го отнесем в небитието?

Сърцето става символ на изконно човешкото, в него сякаш са вложени корените на всички тайни, на всички загадки. В условно-поетичния строй на художественото изграждане на отделната творба образът на сърцето добива символно-метафорично обобщение. Това е една от най-използуваните думи в стиховете на Дора Габе, добиваща във всяка нова творба нова идейно-емоционална отсенка и смислова многозвучност. От 162 произведения в книгата „Стихотворения“ (библиотека „Български писатели“, 1975) лексемата с ъ р ц е и сходни по значение с нея думи като гръд, кръв, пулс са употребени 157 пъти. И в своя „разговор със сърцето“ авторката чрез въпроса си утвърждава: „Защо ме питаш, сърце мое, нали през тебе всичко мина?“ Още веднъж тя потвърждава това постоянно търсене на сърцевината на нещата, на тяхната вътрешна многоизмеримост и богатство.

Изобразително-изразните средства също са подчинени на тоя стремеж за анализ, за себеоглеждане и себепреценка, за неуморимо търсачество. Докато редица от ранните творби на Дора Габе са написани в класически стих, последните ѝ стихотворения са в бял или свободен стих, ритмично изразителен и многотонален. Без украсителство тя търси неповторимото, яркото и незабравимото в живота, отхвърля утилитарните представи за добро и зло, за щастие и красота и защитава техните човешки измерения, нравственото им съдържание.

Проблемно-тематичната линия в книгите е свързана с промените в битието и съзнанието, с актуалното виждане на поетесата. Тя не понася изолацията от широкия свят, винаги иска да бъде носена от неудържимите вълни на живота. Като въздишки се откъсват от сърцето ѝ отделни стихове: „Тревогата е в мен насъщна“ („Буря“), „Съвестта не е оставила поне една минута, запълнена със щастие“, „Няма празно място във живота ми“ („Глъбини“). Нейните сетива са обтегнати докрай и ловят „тайното вълнение на въздуха, наситен със магнитни сили“. Тя преоткрива житейските истини с оная простота, която е характерна за детето, и сама дава обяснение на тия свои трепети пред всичко, което докосва душата ѝ: „Защото съм жена, полудете, и искам да съм все такава.“ Това е една от характерните особености на феномена Дора Габе. Признанието на Марселин Деборд Валмор сякаш потвърждава думите на нашата поетеса: „Бъдете милостиви към сърцето на една жена, нещо детско има във всичките ѝ възрасти.“

С детска чистота задава своите въпроси към света Дора Габе: „Какво е раждане, какво е смърт, какво е дух, какво е плът?“ Те са толкова много в стиховете ѝ:

Какво е „няма“?

Какво е „празнота“?

„Небитие“ какво е?

А ти, а ти какво си?

Защо остави в мене

толкова въпроси?!

И през многолетния път, през зрелостта на чувствата и мислите тя вижда света сякаш нематериален, изчистен, фин и нежен, кореспондиращ на нейната духовност. Сякаш времето не докосва нейните сетива, не изменя нейните представи. Някога тя беше писала в кратката поема „Сантиментална философия“:

Усещам времето, като минава

над нас, под нас,

като река, в която не личи

течението. . .

И ако вземем картините, обрисувани в нейните стихове, не можем да не усетим тяхната акварелна простота. Дора Габе не обича тежките пастелни тонове, насищащото многобагрие. В стиха остава да звучи повече настроението като мелодия, като нежна, едва доловима музика. По финеса на рисунъка и изяществото на стиха поезията на Дора Габе е близка до нежните лирични песни на голямата финландска поетеса Катри Вала (1901—1944). И в нейните стихове откриваме тази тиха приглушена мелодика на чувствата, тази изгаряща вътрешна тревожност и изчистена духовна лиричност.

И любовното опиянение изпъква в тая вътрешна съдържаност и дискретност на късната страст, в която духовно-платоничното взема превес.

Литературният критик Иван Сарандев — един от най-дълбоките изследователи на творчеството на поетесата — много точно отбелязва: „Дора Габе за раз-

лика от своите съвременнички — Ек. Ненчева, М. Белчева, Е. Багряна — опцети интимното си чувство с багрите на интелекта; придаде му по-голяма обемност, разшири обсега му до размерите на вселената: любовният мотив в поезията ѝ се оказа по-близо до пантеизма, затова лирическите ѝ песни и миниатюри се докосват до общофилософските теми и въпроси на земното ни битие. Любовното чувство получи в нейната лирика допълнително измерение — философско, мисловно. В националната ни лирическа традиция една жена направи опит не само да сподели любовта си, но и да размишлява над нея, да я осмисли.“

Любовта в творчеството на Дора Габе идва да осмисли дълбочината на копнежите, да осветли интимното съзерцание и възмнение, да изпълни сивотата на делниците с радостта на намерената близост. Тя не пее химни за обичта като Багряна, не познава това цялостно наслаждение, което е предадено например в стихотворението „Среща“ от цикъла „Бретан“:

Чуй биенето на сърцето ми, виж сълзите в очите
и знай — никой досега не ме е прегърнал така,
никого до днес и аз не съм прегърнала — така.

При Дора Габе няма такава премала на чувствата от взаимността, срещата с любимия не предизвиква напрегнат диалог, тя не произнася думи, пълни със славослов на бликналото чувство, защото повече цени „магията на думите, заченати в мълчание, родени в тишина“. В лирическите си песни Дора Габе възпява не младежката вселителност на любовта, не вакхическото сладко опиянение, а трепетите, проболи като болка сърцето, възкресени от спомена, усетени в есента на живота. Любовта се превръща в истинско духовно осезание, което изпълва с нежността си чувствата. Образът на любимия мъж е само загатнат — желан и далечен, близък и неуловим:

Усещам те да плуваш
около мен във въздуха,
неуловим, а съществуващ.
Дочувам отзвук от гласа ти
в шума нестихващ на тополите.
И само камъкът на спомена
лежи недвижим в мен,
с една въздишка твоя
и последен поглед. . .

(„Спомен“)

Така с и в стихотворения като „Загадка“, „Мълчание“, „Метаморфоза“, „Посвещение“. Чувството струи и се разлива с изящната мекота на лирична мелодия. В „Хипноза“ липсва конкретното изживяване, то е потопено във въображението, изчистено е от всякаква земност, зазвънява само детската радост, „че ми се смъкнаха годините сами и светлина излъчиха очите ми“. Любовта се превръща в жизнен копнеж, в светло тържество на неизчерпаните жизнени сили, примесено с тъга и тиха болка.

Дора Габе не разгръща страниците на тревожно-сладостен или трагичен интимен дневник, не хроникара срещи и раздели, не дешифрира тайните на любовната мъка, не проследява делниците на очакването и взаимността. Чрез интимните си пориви поетесата преодолява самотата, тихата печал на старостта, избягва тъжните мъчителни самоанализи, извисява топлотата на човешкото чувство, запазена под бремето на годините като жива жаравка. Тук присъства и своеобразен трагизъм, който не обезверява, а носи светла утеха. В едно от най-

силните интимни стихотворения — „Два свята“, чувството се откроява с рядка дълбочина и човечност, с изящество и благородство, с дискретност:

Години минаха, ти все си с мен
и никой никога не би можал
да те изтръгне,
и никога не би разбрал
как всичко е възможно в сънищата
и колко си добър, и колко ме обичаш,
щастлив, неземеи и невидим. . .

Това е истинска възхвала на любовта, неподвластна на времето и случайно-стта, дълбоко сраснала с човешкото сърце, неизкоренима докрай. Същевременно идейно-художественото обобщение във финала се налага с естетическите и нравствени стойности, утвърдени от страстен хуманизъм. Подобно е и стихотворението „Антенa“, в което премалата на очакването е предадена особено изразително. Тук любовта също е извисена чрез поривите за нещо желано и близко, което е останало неосъществено, но лирическото терзание отхвърля страданието и сиянието на отминалата младост сега изниква в очакването, изпълнило целия живот.

И идва онова „Признание“ — затрогващо и съкровено, отправено срещу всеки укор:

Косите ми са побелели вече,
а ти, сърце,
ти вечно зеленееш!

Така чрез интимното чувство в поезията на Дора Габе минало, настояще и бъдеще се сливат в единен поток (континуум), то става израз на диалектиката на живота, става носител на неговото самообновление и извисяване.

Мисълта за времето все по-често изпълва нейните стихове — и в най-интимните ѝ стихове, и в гражданските ѝ изповеди. Всичко у нея се бунтува срещу неотменимия ход на часовете и годините и затова измерва дългия си живот с преживяното. Тя е намерила истинския начин да се бори срещу вледеняващата самотност, срещу всичко, което я лишава от безкрая на света и полета на мечтите. Сега, когато сама трябва да прецени извървяното, тя най-добре знае високата цена, която е платена за всичко и едно малко стихотворение ни разкрива много от начина, по който тя живее:

Нито една минута
незапълнена с раздяла. —
Нито една минута
без напрегнато очакване. —
Нито една минута
празна от вълнение. —
Нито една,
през цял живот
нито една. . .

За да избегне всяко откъсване от жизнената динамика, тя разговаря със себе си и вещите, изпълнили дома. Чува стъпките на проходилото дете, отекнали в нейния полилей, и замира от наслада — животът продължава, очите ѝ с ненасита гледат Витоша, тя е готова да разговаря даже и с кацналото на прозореца врабче. Показателно е нейното признание: „Изстреляна съм в орбита без нито миг застой“ („По орбита“).

Поетесата намира всички възможни начини да се слее с живота, да участва пълнокръвно в съвременната действителност. Когато усети, че изоставя, започват да я мъчат безплодните часове, струва ѝ се, че времето тече бавно. Тя „следи секундите, минутите и часовете“ и иска да преодолее всяка неподвижност. Отпадат силите, но духът ѝ е необорим, жаждата ѝ за живот властна и силна. Цялото ѝ същество я тласка към движение, към действие и в своята „Халюцинация“ Дора Габе е показала с голяма художествена сила драматизма, изпълващ душата ѝ в борбата с времето:

Не мога повече,
не искам бавното движение на времето,
измервано в секунди,
когато дори хвърления камък
със устрем полетява!
Със лакти ще разбия
стените на часовника,
ще полетя
и нека ме измъкнат под трамвая
с провиснала ръка,
с отметната глава,
с опразнено сърце, в което вече няма
нищо стрелки, ни време. . .

Дискретно, но ярко и завладяващо изпъква темата за смъртта в нейната поезия. Тя посвеща стихове на скъпи покойници — „На гроба на Незвал“, оная нежна, извисена от вярата в изкуството творба, написана в памет на Боян Пенев, или прекрасното стихотворение „Самотност“, в което оживява образът на майката. В тези творби струи печал, това е тих разговор, в който получените отговори са усетени само със сърцето — безгласни, далечни, неуловими.

Но все повече се загнездва в душата ѝ мисълта за онази „завинаги раздяла“, за онзи „тежък час“ — „часът на моя край“. Безброй са въпросите, вплетени в нейните стихове, но най-тежък, най-драматичен и жесток е въпросът: „Защо тъй бързо идва крайът?“ Тя мрази и ненавижда „вечното спокойствие“, постоянно усеща в себе си ненаситната жажда за всичко земно, което ѝ дава сили и крепи нейния дух. Затова няма никакъв лек за раната, нанесена от мисълта за смъртта. В часовете на нейния залез откриваме най-драматичните ѝ изповеди — „Тежък час“, „Моят час“. Болезнен стон се откъсва от гърдите на поетесата и нищо не може да я утеши. В стенанието на твореца пред идващата смърт има нещо дълбоко покъртително и трагично. Някога и Иван Бунин изрича с такава разтърсваща сила своята молитва: „Отдалечи се ти, неизбежен час, когато ще се изчерпи жизнената влага, когато ще обеднее и ще изсъхне сърцето ми. . . Но, още не е дошъл моят час! Боже, остави ме още!“

В „Тежък час“ е изразена и скръбта на твореца, и неговата непримиримост пред лицето на смъртта. В изповедите на Дора Габе внушението на идеята винаги идва дискретно, но тук напират повелително борбата за живот. Повелителната форма на глаголите също подсилва емоционалната приповдигнатост. Сякаш с целия свят разговаря авторката, отхвърляща възможността за смърт. Един истински прилив на сили ѝ дава кураж да се бори докрай. Никога нейното чувство не е било така пламенно и не е достигало този подем. И пред неизбежното Дора Габе не се прекланя, тя е готова да се бори докрай:

О, живот, задръж ме ти!
Не се боя от смърт,
но теб обичам!

Отваряйте прозорците,
стените разрушете,
животът да нахлуе,
елате, богове, магесници,
знахари,
дайте ми
най-тежкия живот дори,
а ти,
ти, мое сърчице човешко,
не спирай, тупай, тупай, тупай!

Така и най-мъчителната изповед на поетесата зазвучава с бодри тонове, отхвърля „черните мисли“ и състояния, добива оптимистичен смисъл. Животът е по-силен от смъртта и затова прощалната песен е проникната от светлина. В друго свое стихотворение — „Непримирима“ Дора Габе още веднъж показва, че вярата ѝ в хубавото, в красивото, която я е крепила през тежкия път, е запазена, останала е докрай и затова и най-тъжните си песни, както и цялата своя поезия, тя превърна в един истински химн на човека и живота.

ЖАНРОВА СПЕЦИФИКА НА СЪВРЕМЕННАТА ПОЕМА

Нина Пантелева

Ако разгледаме поемите, създадени у нас през последните две десетилетия, и ги съпоставим с оглед на жанровата специфика, ще се открие категоричното налагане на определен модел, твърде различен от традиционния образец (например Вазовите творби), а също и от доминиращия тип през 40-те и 50-те години. Преди всичко прави впечатление решителното изместване на епическото начало от лирико-размисловото. Класическият вид на поемата като лиро-еписко произведение днес в болшинството от случаите е трансформиран в чисто лирически. Този преход съвсем не е ново явление в българската литература — забелязва се още в началото на века: у Пенчо Славейков — „Успокоения“, „Яворов — „Калиопа“, а после Димчо Дебелянов — „Легенда за разблудната царкня“, Лилиев — „Тълпите“, „Градът“, „Родина“, „Ахасфер“ и др. В септемврийската поезия драматично-експресивният, изострено емоционален отклик на събитията, непосредствеността и импулсивността на чувствата изискват лирическо отреагиране на развитието на жанра ще следва набелязаната линия. Наистина в края на 20-те и през 30-те години се появяват редица лирически поеми — Фурнаджиев — „Дете“ (1926 — 1927), Разцветников — „Двойник“ (1926), Емануил Попдимитров — „Преображение“ (1932), но също и много лиро-еписки и по-подчертано еписки произведения — Н. Хрелков — „Австрийският ден“, „Генерална стачка“, „Среднощен конгрес“ (1932), Крум Кюляков — „Никодим“, Н. Марангозов — „На повратки в село“ (1938), Ламар — „Мирни размърни години“ (1928), Радевски — „Мечта“ (1940), „Освободеният труд“, в които повече или по-малко е разгърната в разказан план определена сюжетна линия.

След Девети септември през 40-те и 50-те години се забелязва връщане към лиро-еписката форма на поемата, а в отделни случаи и явен превес на епиския момент: Ламар — „Горан Горинов“ (1946), „Запад-изток“ (1944), Веселин Андреев — „Сашка“ (1946), Дора Габе — „Вела“ (1946), Младен Исаев — „Поема за винтовката“ (1947) и „Поема за Вапцаров“ (1948), Божидар Божилов — „Димитров“ (1947—1950), Климент Цачев — „Село Обнова“ (1953), Найден Вълчев — „Малка повест“ (1956), Блага Димитрова — „Лилияна“ (1959) и др. Това са произведения, написани съвсем традиционно — стихотворният разказ следва развоя на една случка, житейската участ на един герой, откриваме подробни характеристики, детайлно нарисувани картини. Лиро-епичен повествователен план се забе-